

**Оксана ЯТИЩУК**

*кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

**ГУЦУЛЬСЬКЕ СЕЛО ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ  
У МАЛІЙ ПРОЗІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ**

Марко Черемшина (Іван Семанюк) є одним із найвидатніших представників української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст., відомий своєю малою прозою, у якій відображено життя гуцульського села. Особливе місце в його творчості займають твори, присвячені тематиці Першої світової війни. У статті досліджується образ гуцульського села часів Першої світової війни, його відображення у малій прозі Марка Черемшини, а також аналіз соціальних, культурних та психологічних аспектів життя селян під час війни. Як вказував у передмові до творів Марка Черемшини відомий український літературознавець та фольклорист Олекса Мишанич «Глибокий і всебічний знавець селянського життя і побуту Марко Черемшина змалював у своїх творах колоритну панораму гуцульського села кінця ХІХ – початку ХХ ст. Спостережливе око письменника-демократа і народолюбця пильно стежило за всіма змінами, що відбувалися в світогляді безправного, затурканого селянина» [5, с.6]. Цитата підкреслює глибоке розуміння Марка Черемшини селянського життя, його спостережливості і гуманістичні цінності. Письменник не лише описував побут гуцулів, а й вловлював зміни в їхньому світогляді, що свідчило про важливі соціальні та культурні трансформації того часу. Творчість Марка Черемшини є цінним джерелом для розуміння соціальних реалій та еволюції мислення селян, що підкреслювало його роль як просвітителя і захисника народних інтересів. Це відображало глибокий зв'язок між літературою і соціальними змінами в Україні на межі століть.

Перша світова війна стала трагедією для багатьох народів, зокрема й для українців, які опинилися на фронтах імперій. Марко Черемшина у своїй малій прозі правдиво й гостро відтворював події цього періоду, зосереджуючи увагу на долі пересічних селян. У його творах відображено не лише фізичні страждання, але й глибокі психологічні травми, які залишала війна на людях.

Основною темою нових оповідань було «село під час війни». Війна, мов чорний хижий крук, спустилася на бідне гуцульське обійстя, зруйнувала його, змусила людей йти на фронт, залишивши дітей сиротами, а також принесла в село різних експлуататорів. У ескізі «Село вигибає» письменник описував: «Розступилися гори на два табори. Громами себе розсаджують, кременісті голови собі розбивають, ліси на тріски розколюють, ізвори людьми рівняють» [4, с. 84]. Здавалося, що село не витримало б цієї страшної бурі. Як гуманіст, автор виступав проти мілітаризму, засуджував війну та показував її жахливі наслідки.

У творах Марка Черемшини гуцульське село поставало як символічний мікрокосм, де війна порушувала його спокій. У новелах «Село вигибає», «Карби» та інших він демонстрував, як війна не лише позбавила людей матеріальних ресурсів, але й руйнувала відчуття стабільності, духовну гармонію та віру в майбутнє. Ці теми підкреслювали глибокий вплив війни на життя селян і їхній світогляд. Образ війни у Марка Черемшини пронизаний глибоким відчуттям несправедливості. Він майстерно передавав трагізм і безвихідь, у якій опинялися його герої: вони змушені брати участь у війні, не розуміючи її мети і не бачачи сенсу в численних втратах. Письменник акцентував увагу на моральному спустошенні та дегуманізації наслідків війни. Герої часто втрачали не лише близьких, але й людяність, здатність до співчуття і навіть віру в Бога. Цей опис підкреслював жахи війни та її руйнівний вплив на душі людей: «...а баба здіймала свічку тричі вгору і давала знати, що дяк просить прощі, коби лише біг простив. А відтак повістувала, що дяк вже покійничок. І голосила жалісно так,

аби війт чув і видів, що вона уміє пожалувати і звеличати небіжчика, коли небіжчик її свою царинку відкаже» [3, с. 119].

Образ війни у творах Марка Черемшини є ключовим, відображаючи не тільки фізичні руйнування, але й глибокі психологічні травми героїв. Для нього війна – це трагедія людства, яка нищить моральні й духовні цінності, трансформує свідомість людей: «...бо у війні одні плачуть, другі скачуть» [1, с. 103]. У творчості Марка Черемшини війна асоціюється з почуттям відчаю та глибокої скорботи. Він передавав через своїх героїв їх внутрішні страждання, біль і втрати. Зокрема, у новелі «Карби» автор показував, як війна залишала слід у свідомості солдатів, які поверталися додому, але не могли знайти мир у своїх душах. Війна для них тривала навіть після повернення – у вигляді спогадів, психологічних травм і відчутті втрати сенсу життя.

Суспільно-економічні зміни, що відбувалися в гуцульському селі під час Першої світової війни, займали важливе місце в творчості Марка Черемшини. Він глибоко досліджував вплив війни на соціальні структури, економічне становище та загальний спосіб життя селян, демонстрував складність і глибину змін, що відбувалися в цьому традиційному укладі. Він описував як селянство стикалося з конфіскаціями та розбоєм: «Пригнали мні нужда та неволя та смучі мадари. Аді, обсіли хату, забрали коні, маржину, дріб, а навіть ерчета забрали, та й доньку вінка збавили, збавив би їм біг долю, та й пішли.(...). Входимо в хату, а мій заломив руки. Все сполокали, навіть лижки не залишили. А дівчина стогне, хоть би вони так стогнали. Розшебли мені дитину цигани чорні, розшеб би їм нетрудний їх діти, їх газдині, їх увесь рід і плід. Ей, бідко моя, бідко! Варю я дитині ліки, аж тут раптом робиться в хаті днина. Ми глуп у вікно, а то оборіг горить. Мене гейби праником в голову вдарив, а чоловік вибігає та й кличе мене, об вже й хата ймиласи. Падочьку наш нещасливий, ми горимо! Я дитину таскаю на рагаш і вертаюси, аби образи винести, а то вже гляба, вогонь тріскає, бо то хата немащена, а гонта суха, гей перец!» [1, с. 107].

Війна викликала серйозні економічні труднощі в гуцульському селі. Традиційне господарство, яке було основою життя селян, зазнало значних втрат. У своїх творах автор показував як мобілізація чоловіків на фронт призводила до занепаду землеробства і скотарства, поля залишалися необробленими, худоба не була доглянута, жінки, діти та старші люди не могли впоратися з важкою працею. Знищували не лише хати, знищували людей: «А гармати ек не зарують, ек не загевкають просто на село, на хати люцкі. А хати ек не пронирут в землю! Такі гелі, такі вибойни, хоть возом обертай! З маржини слід не лишився, не то з людей! Три дні піхали гармати село, ек ступов» [3, с. 125].

Втрата годувальників та знищення врожаїв через веснні дії призводила до голоду та бідності. Марко Черемшина показував як селяни вимушено відмовлялися від звичного способу життя, продавати своє майно для виживання або брати кредити, що було для них непосильним тягарем. Економічна розруха проявлялася у зростанні заборгованості, внутрішньої землі та масовому зубожінні селян: «Відтак прояснив ще війт панотцеві, що тих сім газдів, за якими плаче челядь, задовжилися були у Дзельмана через широку германку, а відтак за довги запродали йому свою землю і весь свій талан, а собі лиш ужиток до живоття лишили» [1, с. 107].

Попри жахи війни, Марко Черемшина в своїй прозі часто наголошував на стійкості та духовній силі гуцулів. Він показував як народні традиції, звичаї і віра допомагають людям пережити найважчі випробування. У своїх творах автор звертався до фольклорних мотивів як важливої частини духовного світу селян. Наприклад, у творі «Каптур» автор використовував елементи гуцульської міфології, щоб передати трагізм і водночас духовну силу персонажів.

Одним із ключових елементів творів Марка Черемшини є тема пам'яті та збереження культурної ідентичності. Він показував як гуцульське село, попри всі

випробування, намагалося зберегти культурну спадщину, мову, традиції і звичаї: « Але прийшла покрова – храмове свято.

Люди не дарують храму і зійшлися в село на відправу, як давніми роками.

Правиться відправа, аж церква дрожить, – тільки моздіри не гримають» [2, с. 89].

Таким чином, мала проза Марка Черемшини, присвячена Першій світовій війні, є унікальним свідченням трагедії гуцульського села. Через особисті трагедії та суспільні зміни автор демонстрував масштабний вплив війни на життя гуцулів. У його творах не лише задокументовано цей період, але й проаналізовано глибокі соціальні, культурні та психологічні процеси в тогочасному українському суспільстві. Зображуючи війну, автор підкреслював важливість збереження духовної ідентичності, гуманності та надії в умовах жорстоких випробувань.

#### Список використаних джерел

1. Марко Черемшина Бодай їм путь пропала. Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.93–110.
2. Марко Черемшина Перші стріли. Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.86–93.
3. Марко Черемшина Село вигибає. Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.117–129.
4. Марко Черемшина Село потерпає Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С.84–86.
5. Мишанич Олекса Марко Черемшина. Передмова. Марко Черемшина Вибране / Упоряд., авт. вступ. статті та приміт. О.В.Мишанич. Ужгород: Карпати, 1990. С. 5–

#### Вадим ГАБРУХ

*здобувач вищої освіти першого рівня історичного  
факультету Тернопільського національного педагогічного  
університету імені Володимира Гнатюка*

#### СЕЛО КОРОЛІВКА В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Перша світова війна значно вплинула на невеликі села Галичини, серед яких і Королівка, що входила до Борщівського повіту Королівства Галичини і Володимерії. Дослідження цього села під час війни вимагало аналізу його стратегічного положення, ролі місцевого населення в конфлікті та соціально-економічних наслідків для регіону. Село Королівка, розташоване неподалік від тогочасних основних ліній фронту, стало частиною воєнної інфраструктури, яка забезпечувала підтримку бойових дій. Регіон Борщівщини був важливим для переміщення військових підрозділів і постачання. Контроль над цією територією мав значення для обох сторін. У ході війни значна частина чоловіків з Королівки була мобілізована до австро-угорської армії. Місцеві жителі виконували допоміжні функції для армійських підрозділів: будували окопи, споруджували оборонні лінії, займалися постачанням продовольства та матеріалів. Мобілізація суттєво підірвала трудові ресурси села, що відобразилося на господарській діяльності та соціальному житті. Зі встановленням російського контролю в серпні 1914 р. місцеве населення стикнулося зі змінами адміністративного устрою. Імперська окупаційна влада проводила політику русифікації, закриваючи українські школи та організації, переслідуючи греко-католицьке духовенство. Війна спричинила значну економічну проблему для Королівки. Конфіскації зерна, худоби та іншого майна стали частими практиками, а високі податки погіршували становище господарств. Поряд з економічними втратами, село також зазнало демографічних змін. Висока смертність серед мобілізованих, а також епідемія тифу призвела до скорочення населення.

Королівка на той час мала статус містечка, через нього проходила одна з важливих шосейних магістралей Скала-Подільська-Заліщики довжиною 52 км. Інша важлива для руху військ дорога зі сходу – на захід проходила від Іване-